

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

28.03.2025. Nr. 1-8/11

Uz 06.03.2025. Nr. 142.1.9/3-13-14/25

**Latvijas Republikas Saeimas
Juridiskajai komisijai**
saeima@saeima.lv

Par Latvijas pilsoņu kolektīvo iesniegumu “Bērnu personas kods ar dzimšanas datiem”

Tiesībsargs ir saņēmis Saeimas Juridiskās komisijas (turpmāk – Komisija) vēstuli

Nr. 142.1.9/3- 13-14/25, kurā komisija informē, ka tā izskata 2025. gada 13. februāra Saeimas sēdē Komisijai nodoto 10 277 Latvijas pilsoņu kolektīvo iesniegumu “Bērnu personas kods ar dzimšanas datiem” (turpmāk - Pilsoņu iesniegums). Komisija tiesībsarga kompetences ietvaros lūdz sniegt viedokli, vai ir iespējams nodrošināt personai izvēles tiesības attiecībā uz personas koda veidu.

Pilsoņu iesnieguma pamatojums

[1] Pilsoņu iesniegumā tiek norādīti divi argumenti¹, kādēļ vecākiem vajadzētu atļaut saviem bērniem noteikt personas kodu, kurā norādīti bērna dzimšanas dati.

Pirmkārt, tika apšaubīta personas koda bez dzimšanas datiem lietderība. Personas dokumentos tiek norādīts gan personas kods, gan arī bērna dzimšanas dati, tādēļ nav nepieciešamības dzimšanas datus izslēgt no personas koda. Ja bērnam ir iebildumi par to, ka viņa personas kods satur dzimšanas datus, viņš, sasniedzot pilngadību, varēs personas kodu nomainīt uz tādu personas kodu, kurā netiktu norādīti dzimšanas dati.

Otrkārt, tika norādīts, ka šobrīd spēkā esošā sistēma, kad bērniem automātiski tiek ģenerēts personas kods, kas nesatur dzimšanas datus, neatbilst tiesiskās vienlīdzības principam, jo bērniem,

¹ Pilsoņu 16.11.2020. iniciatīva ManaBalss.lv platformā “Bērnu personas kods ar dzimšanas datiem!” Pieejama: <https://manabalss.lv/bernu-personas-kods-ar-dzimšanas-datiem/show>

atšķirībā no visām citām personām, kuras ir dzimušas pirms regulējuma par personas koda reģistrācijas izmaiņām, nav iespēju izvēlēties personas kodu.

Pilsoņu iniciatīva aicina uz pilnīgu regulējuma maiņu, saskaņā ar kuru bērniem personas kods tiktu reģistrēts tādā pašā veidā, kā tas bija pirms personas koda regulējuma nomaiņas. Savukārt Komisija tiesībsargam lūdz sniegt viedokli tikai par to, vai būtu pieļaujams, ka vecāki, reģistrējot bērna dzimšanu, varētu izvēlēties, vai personas kodu veidot pēc Fizisko personu reģistra likumā noteiktās kārtības, vai arī pēc kārtības, kad personas kods sastāv no ciparu virknes, kura atklāj informāciju par dzimšanas datiem, tas ir veidā, kādā tas tika piešķirts vairākumam Latvijas iedzīvotāju līdz 2017. gada 30. jūnijam.

Tiesiskais regulējums

[2] Līdz 2017. gada 30. jūnijam personai tika piešķirts personas kods, kuru veido vienpadsmit ciparu virkne, no kuriem pirmie seši cipari norāda personas dzimšanas datumu, mēnesi, gadu, bet septītais cipars norāda gadsimtu: cipars "0" apzīmē 19.gadsimtu, cipars "1" — 20.gadsimtu, cipars "2" — 21.gadsimtu. Pirmos sešus ciparus no pārējiem var atdalīt ar defisi.²

Pēc 2017. gada 30. jūnija personas kodu veido no vienpadsmit cipariem, nodrošinot personas kodu neatkārtošanos. Personas koda pirmais cipars ir "3", otrais cipars ir sistēmas automātiski ģenerēts nejaušs cipars no "2" līdz "9", bet pārējie cipari ir sistēmas automātiski ģenerēti nejauši cipari no "0" līdz "9". Pirmos sešus ciparus no pārējiem pieciem cipariem var atdalīt ar defisi.³

Personas kods ir nemainīgs, izņemot šādus gadījumus:

- 1) personai, kurai personas kods piešķirts līdz 2017. gada 30. jūnijam, tiek precizēts dzimšanas datums vai arī tā lūdz mainīt piešķirto personas kodu uz tādu personas kodu, kas nesaturētu dzimšanas datus;
- 2) persona tikusi adoptēta.⁴

Tādējādi tiesiskajā regulējumā ir iestrādāts personas koda nemainības princips un personas, kuras personas kodu reģistrē pēc 2017. gada 30. jūnija, personas kodu drīkst mainīt tikai adopcijas

² Iedzīvotāju reģistra likuma (zaudēja spēku 28.06.2021.) Pārejas noteikumu 7. punkts.

³ Fizisko personu reģistra likuma 6. panta otrā daļa.

⁴ Fizisko personu reģistra likuma 6. panta trešā daļa.

gadījumā. Savukārt personas, kurām personas kods piešķirts pirms 2017. gada 30. jūnija, personas kodu var nomainīt, ja tās nevēlas, ka viņu personas kodā tiktu norādīti dzimšanas dati.

Tiesībsarga viedoklis par tiesiskā regulējuma maiņu

[3] Tiesībsargs jau 2010. gadā, izskatot pārbaudes lietu par to, vai prasība ģimenes ārstiem dažāda veida ar ārstniecību saistītajā dokumentācijā, kas pieejama trešajām personām, norādīt savu personas kodu nav pretrunā ar ārstu kā fizisko personu datu aizsardzības standartiem, norādīja, ka sabiedrības intereses zināt cilvēka vecumu, atsevišķās situācijās identifikācijai lietojot personas kodu, nav būtiskākas par cilvēka individuālajām interesēm saglabāt šo informāciju privātu. Tiesībsargs norādīja, ka personas koda pirmajā daļā ietvertā informācija ar cilvēka vecumu var veidot tiešu un netiešu diskrimināciju uz vecuma pamata, gan profesionālajās attiecībās, gan citās jomās.⁵

[4] 2015. gada 17. decembra likuma "Grozījumi ledzīvotāju reģistra likumā" anotācijā norādīts, ka personas koda pirmajā daļā ietvertā informācija ar norādi uz personas vecumu var veidot tiešu un netiešu diskrimināciju uz vecuma pamata gan profesionālajās attiecībās, gan citās jomās, gan arī vecināt nepamatotu iejaukšanos personas privātajā dzīvē. Pirms tiesiskā regulējuma maiņas personas kods par personu sniedza plašāku informāciju, nekā tas nepieciešams personas identifikācijai, tādēļ bija jārada iespēja identificēt fiziskas personas ar citiem paņēmieniem, piemēram, lietojot tādus reģistrācijas vai identifikācijas numurus, kas nesatur dzimšanas datumu.⁶

Satversmes tiesa, skaidrojot Satversmes 96. pantā garantētās tiesības uz privāto dzīvi, vairākkārtīgi ir norādījusi, ka šīs tiesības ietver dažādus aspektus. Tiesības uz privāto dzīvi nozīmē, ka indivīdam ir tiesības uz savu privāto telpu, iespējami minimāli ciešot no valsts vai citu personu iejaukšanās. Tās aizsargā indivīda fizisko un garīgo integritāti, godu un cieņu, identitāti un personas datus. Informācija par personu ietilpst minētā jēdziena saturā.⁷

Satversmes 96. pantā noteiktais pamattiesību saturs kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantu uzliek valsts institūcijām ne vien negatīvu pienākumu atturēties no jebkādas nepamatotas iejaukšanās tiesībās uz privātās dzīves

⁵ Tiesībsarga 30.07.2010. vēstule Nr.6-5/57 pārbaudes lietā Nr. 5D-01287-2007.

⁶ Likumprojekta „Grozījumi ledzīvotāju reģistra likumā” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija) Nr.90 /TA-8 (2015). Pieejams:

<https://titania.saeima.lv/LIVS12/SaeimaLIVS12.nsf/0/E3A1CC5EFBACF7C7C2257E9A00470867?OpenDocument#b>

⁷ Satversmes tiesas 2016. gada 16. jūnija spriedums "Par Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 5.1 panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam", 10. punkts.

neaizskaramību, bet arī pozitīvu pienākumu veikt šo tiesību aizsardzībai nepieciešamās darbības. Likumdevējam ir jāizveido tāds personas datu aizsardzības mehānisms, kas nodrošinātu to apstrādes noteikumu atbilstību paredzētajam mērķim.⁸

Tiesībsargs secina, ka regulējums, kas paredz personas kodā neietvert dzimšanas datus, tika pieņemts, lai, pirmkārt, novērstu nepamatotu iejaukšanos cilvēka privātajā dzīvē, un, otrkārt, lai izvairītos no iespējamās diskriminācijas vecuma dēļ. Šādas regulējuma izmaiņas ir atbilstošas mūsdienu cilvēktiesību standartiem un nebūtu vēlams to mainīt bez atbilstoša pamatojuma.

[5] Pašreizējā kārtība, kas nosaka, ka bērniem, kuri dzimuši pēc 2017. gada 30. jūnija, tiek piešķirts personas kods, kas nesatur informāciju par personas datiem, nebūtu jāuzskata kā regulējums, kas attiecināms tikai uz bērniem, bet gan kā vispārēja prakses maiņa valsts noteikto personas identifikācijas numuru veidošanā, kas ievēro cilvēka tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

Regulējums neparedz jauno personas koda noteikšanas kārtību attiecināt tikai uz bērniem, kuri ir dzimuši pēc 2017. gada 30. jūnija, bet gan uz visiem cilvēkiem, kuriem personas kods tiek piešķirts pēc 2017. gada 30. jūnija. Saskaņā ar regulējumu no 2017. gada 30. jūnija Latvijas iedzīvotājiem personas kods tiek piešķirts saskaņā ar jauno kārtību, kas paredz kodā neiekļaut personas dzimšanas datus. Ņemot vērā, ka personas koda maiņa rada tiesiskus pienākumus - nepieciešams saņemt jaunu personu apliecinošu dokumentu un citus dokumentus (piemēram, autovadītāja apliecību), kā arī sniegt informāciju dažādām iestādēm (izglītības iestādei, bankai, darba vietai u.c.), likumdevējs ir paredzējis, ka cilvēki, kuriem personas kods piešķirts pirms 2017. gada 30. jūnija, personas kodu var mainīt pēc savas iniciatīvas.

[6] Tādējādi tiek ievērots tiesiskās paļāvības princips, paredzot, ka cilvēkiem, kuriem jau tika piešķirts personas kods, iestājoties jaunajam regulējumam, tas tiek mainīts tikai gadījumā, ja viņi to vēlas. Tiesiskās paļāvības princips neizslēdz valsts iespēju grozīt pastāvošo tiesisko regulējumu, taču, grozot tiesisko regulējumu, valstij ir jāņem vērā tās tiesības, uz kuru saglabāšanu vai īstenošanu personai var būt izveidojusies paļāvība. Tiesiskās paļāvības princips prasa, lai valsts, mainot normatīvo regulējumu, ievērotu saprātīgu līdzsvaru starp personas paļāvību un tām interesēm, kuru nodrošināšanas labad regulējums tiek mainīts.⁹ Personu identificējoša koda piešķiršana, ko cilvēks izmanto sevis identificēšanai gan attiecībā ar valsti, gan privātajās

⁸ Satversmes tiesas 2016. gada 16. jūnija spriedums "Par Uzturlīdzekļu garantiju fonda likuma 5.1 panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam", 10. punkts.

⁹ Satversmes tiesas 2010. gada 6. decembra sprieduma lietā Nr.2010-25-01 4. punkts.

attiecībās, rada cilvēkam tiesisko paļāvību, ka šo kodu bez pietiekama pamatojuma nemainīs. Ņemot vērā, ka jaunais regulējums ir ieviests, lai aizsargātu indivīda tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, ir samērīgi neprasīt no cilvēkiem, kuriem personas kods jau ir piešķirts, to mainīt, ja, viņuprāt, netiek aizskartas viņu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību.

[7] Komisija lūdza tiesībsargu sniegt viedokli, vai būtu pieļaujams paredzēt atšķirīgu kārtību bērniem, kuri ir dzimuši pēc 2017. gada 30. jūnija, ļaujot bērnu vecākiem lemt par to, kādā veidā bērna personas kods būtu reģistrējams – vai tas saturētu bērna dzimšanas datus vai nē.

ANO Bērnu tiesību konvencija, ņemot vērā konvencijas 3., 5. un 18. pantu, paredz, ka bērna vecāki vai viņa likumiskie pārstāvji ieņem būtisku lomu bērna tiesību nodrošināšanā. Konvencijas 18. panta pirmā daļa nosaka, ka vecāki vai aizbildņi ir galvenās personas, kas atbildīgas par bērna audzināšanu un attīstību un viņu galvenais pienākums ir gādāt par bērna interesēm. Konvencijas 5. pants nosaka, ka dalībvalstis respektē vecāku atbildību, tiesības un pienākumus nodrošināt ikvienam bērnam viņa attīstības pakāpei atbilstošu palīdzību un padomus konvencijā atzīto tiesību izmantošanā. Savukārt konvencijas 3.panta otrā daļa paredz valsts pienākumu sniegt atbalstu vecākiem, lai viņi varētu īstenot savas tiesības un pienākumus saskaņā ar bērna labākajām interesēm.

Konvencijas uzsvars uz vecāku tiesībām un pienākumiem bērnu tiesību nodrošināšanā nav veidots, lai mazinātu bērnam piemītošās cilvēktiesības, bet tieši otrādi, lai nodrošinātu, ka bērni pilnībā var īstenot visas savas sociālās un politiskās cilvēktiesības. Bērniem tikai ar laiku attīstās spēja ne tikai īstenot savas tiesības, bet tās arī pieprasīt. Kā norāda ANO Bērnu tiesību komiteja, dalībvalstīm ir jāveic nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu, ka vecāki saskaņā ar konvencijas tiesībām un pienākumiem spēj uzņemties galveno atbildību par saviem bērniem. Dalībvalstu pienākums ir atbalstīt vecākus viņu pienākumu izpildē.¹⁰

[8] Jebkuras tiesības, kas tiktu piešķirtas bērna vecākiem un kas varētu ietekmēt bērna tiesisko situāciju, būtu jāvērtē no bērna vajadzību skatupunkta, nevis no vecāku vajadzību skatupunkta. Ne Pilsoņu iesniegumā, ne arī Komisijas lūgumā nav norādīts, kāds ieguvums būtu bērniem, ja vecākiem būtu tiesības izvēlēties bērniem piešķirt personas kodu pēc iepriekšējās sistēmas, kas personas kodā iekļāva dzimšanas datus. Publiskajā telpā ir izskanējis vecāku viedoklis, ka pēc jaunā

¹⁰ ANO Bērnu tiesību komitejas vispārējais komentārs Nr.7 (2005) Bērnu tiesību īstenošana agrīnā bērnībā, 18. punkts.

regulējuma bērnu personas kodus ir grūti iegaumēt no galvas.¹¹ Tiesībsarga ieskatā šāds pamatojums nav samērīgs ar bērna tiesībām. Pirmkārt, arī bērnam ir tiesības saņemt tādu personas kodu, kas neietvertu dzimšanas datus un tādējādi nodrošinātu tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Otrkārt, gadījumos, ja vecāki izņēmuma kārtā varētu izvēlēties bērna personas kodu, kurā ir norādīti bērna dzimšanas dati, bērns tiktu pakļauts tiesiskam apgrūtinājumam, ja, sasniedzot pilngadību, viņš vēlētos mainīt savu personas kodu uz tādu, kas atbilstu vispārējā kārtībā piešķirtam personas kodam.

Likumdevēja rīcība tiesiskajā regulējumā paredzēt izņēmumu, kas nodrošinātu vecāku ērtības atcerēties sava bērna personas kodu, vienlaicīgi apdraudot bērna tiesības gan uz privātās dzīves neaizskaramību, gan uz tiesisko palāvību saņemt personas identifikācijas numuru, kas nebūtu jāmaina sasniedzot pilngadību, būtu pretrunā bērna labāko interešu prioritātes principam.¹²

Ar cieņu

tiesībsarga vietniece

Ineta Piļāne

¹¹ Skat., piemēram, 13.07.2017. raidījuma “900 sekundes” ziņu “Būs grūti iegaumēt” – vecāki neapmierināti ar jauno personas kodu piešķiršanas kārtību”. Pieejams: <https://zinas.tv3.lv/latvija/sabiedriba/bus-gruti-iegaumet-vecaki-neapmierinati-ar-jauno-personas-kodu-pieskirsanas-kartibu/>

¹² Bērnu tiesību aizsardzības likuma 6. pants.